ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ

ОҚУШЫ ДӘПТЕРІ

_____

_____

_____

6

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

**«БӨБЕК» ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ,
БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ САУЫҚТЫРУ ОРТАЛЫҒЫ**

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ

ОҚУШЫ ДӘПТЕРІ

6-СЫНЫП

Алматы
2018

«Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасының
авторы С.А. Назарбаева

Қазақстан Республикасының
Білім және ғылым министрлігі ұсынған

Өзін-өзі тану: Оқушы дәптері. Нұркеева С., Алиев Б.Ш., Бақаш Е. /
6-сынып. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2018. – 100 б.

Оқушы дәптерінде жаңартылған оқу бағдарламасы негізінде әзірленген 6-сыныпқа арналған оқулық мазмұнына сәйкес тапсырмалар ұсынылған. Бұл тапсырмалар оқушылардың өтілген тақырыптарды терең ұғынып, шығармашылық дағдыларын дамыту мақсатында өз бетінше жұмыс жасауына арналған.

© «Бөбек» ҰҒПББСО, 2018

ҚЫМБАТТЫ ЖАС ДОС!

«Өзін-өзі тану» пәніне арналған бұл дәптермен жұмыс жасауда рухани-адамгершілік құндылықтар мен адами қасиеттердің мағынасын тереңірек ұғынатын боласың.

Дәптерде берілген сұрақтар мен тапсырмалар өзіңді, өзгені, айналаңды адамгершілік құндылықтар арқылы тануға жетелейді.

Дәптер сені ойландыратын сан түрлі сұрақтар мен тапсырмалардан тұрады. Оларға жауап іздей отырып, адамгершілік қарым-қатынастың, жалпыадамзаттық құндылықтардың мәнін түсініп, оны күнделікті өмірде қолдануға дағдыланасың.

Оқу жылы барысында адам мен табиғаттың терең байланысын ұғынуға мүмкіндік беретін «Табиғат – баға жетпес сый» тақырыбы бойынша жоба жұмысын орындайтын боласың.

Барлық іске ізгі ниетпен кіріссең, шығармашылық шаттығына бөленесің!

Таным жолындағы ізденісіңе сәттілік тілейміз!

Іске сәт, жас дос!

«ТАБИҒАТ-БАҒА ЖЕТПЕС СЫЙ» ЖОБАСЫ ТУРАЛЫ

Осы оқу жылында сендерге **«Табиғат – баға жетпес сый»** атты жоба бойынша жұмыс жасау ұсынылады. Жоба әрекеті дегеніміз – қоғамға қызмет етуге бағытталған бұл әрі зерттеу, әрі шығармашылық әрекеттің тәжірибеде жүзеге асырылуы болып табылады. Жоба жұмысы бүкіл оқу жылы бойына жүргізіледі. Жобаны дайындау көздеріне өзін-өзі тану оқулығы, танымдық кітаптар, телехабарлар, ғаламтор, отбасы мүшелерімен, сыныптастармен, достармен, өмір өнегелі адамдармен және әрине, табиғатпен байланыс, сондай-ақ қызықты істерге, шараларға қатысу, оларды өткізуге атсалысу және іс-әрекеттің басқа да түрлері жатады.

Жоба сендерге адам мен табиғаттың байланысын қаншалықты терең түсінетіндеріңді, қоршаған ортаның, өздерің тұратын жердің өсімдіктер мен жануарлар дүниесін қорғап, сақтап қалу үшін көптеген пайдалы және қайырымды істер жасай алатындарыңды дәлелдеуге мүмкіндік береді. Жобамен жұмысты аяқтаған соң, оның қорытындылары мен қол жеткізген нәтижелерін фильм, слайдтық таныстырылым немесе бейнеролик және т.б. түрде қорғап, жалпы іске қосқан өз үлестеріңді көрсетесіңдер.

Жобаны жүзеге асыру барысын көрсету үшін дәптерде **Жоба күнделігі** берілген.

Жобаның бірінші кезеңінде жобаның мақсатын анықтап, «табиғат» ұғымына қатысты сұрақтарға жауап беру керек. Бұл кезең – шешімі табылуға тиіс міндеттерді анықтауға мүмкіндік беретін зерттеу кезеңі. Туған өлкенің табиғатын зерделеңдер. Бұл үшін, мысалы, мектептерің орналасқан жердің, демалыс орындарының, қала (ауыл) сыртындағы жердің табиғатын зерттеуге болады; қала тұрғындарымен табиғат жағдайы туралы сұхбат жүргізу; өзің тұратын елді мекеннің нақты жерлерін суретке түсіріп алуға болады. Сонымен бірге түсірілген суреттер мен бейнематериалдар бойынша фотоколлаж құрастырып, бейнероликтер даярлауға; қаланың белгілі адамдарымен, БАҚ өкілдерімен, қоғам қайраткерлерімен, бір сөзбен айтқанда белсенді өмірлік ұстанымы бар тұлғалармен кездесулер өткізуге болады.

Бірінші кезеңдегі зерттеу қызықты болуы үшін, сыныптастарыңмен табиғат аясына саяхатқа шығуға, көрген фильмді немесе оқыған кітаптарыңды бірлесіп талқылауға, сондай-ақ өсімдіктер мен жануарлар дүниесі жайлы қызықты фактілерді ортаға салып, танысуға болады. Жұмыс барысында төмендегі сұраққа қалай жауап беруге болатынын ойластырыңдар: белгілі суретшілер, музыканттар, жазушылар тағы да басқа өнер адамдары табиғатқа қалай қараған, оны қалай қабылдаған? Бұл сұраққа жауап беру үшін, табиғат суреттелген өнер туындыларымен танысып, мұражайға немесе көркемсурет галереясына барыңдар, музыкалық шығармалардың жазбасын тыңдап, концерт залында тамаша өнер туындыларын тыңдап, тамашаландар.

Бұл кезеңдегі орындалған жұмыстың қорытындысы ретінде өздеріннің қайырымды достарыңды шақырып тақырыптық кеш өткізуге, өмірі өнегелі адамдармен кездесу ұйымдастыруға, оқушылардың табиғат туралы салған

суреттер байқауын өткізуге болады. Мүмкін, сендер өздерің адам өміріндегі табиғаттың алатын орнын, оның маңызын терең ұғынуға мүмкіндік беретін басқа да қызықты әрі пайдалы істердің түрін ойлап табатын шығарсыңдар.

Жобаның екінші кезеңінде сендердің табиғатқа, қоршаған әлемге жасайтын қамқорлық пен көмектеріңді көрсететін жалпы істің нақты жоспарын жасау керек. Өздеріннің осы қайырымдылық шараларыңа төменгі сынып оқушыларын да тартыңдар. Олармен бірге табиғатта сабақ өткізуге, табиғат туралы суреттер байқауын ұйымдастыруға қатысып, сыныптарда табиғат бұрышын жасауға көмектесіңдер. Төменгі сынып оқушылары үшін адамның табиғатта өзін-өзі қалай ұстауы керектігі туралы жаднама даярлап, өсімдіктер мен жануарлардан келетін пайда туралы айтылатын бояма-кітапшалар даярлаңдар.

Үшінші кезеңде ойластырылған идеялар мен жоспарлар іске асырылады. Сонымен қатар қоршаған табиғатты қорғау, мектеп ауласы мен өз үйлеріннің ауласын, демалыс орындарын жақсарту жолдарын ойластырып, достарыңмен бірге әрекет жасап, айналаға көмектесіңдер. Өздерің және достарыңмен өткізген сенбіліктерді, ағаш отырғызуға байланысты еңбек десанттарын, табиғатты қорғау акцияларын сурет және бейнематериалдар арқылы көрсетіңдер.

Төртінші кезең – қорытындылаушы кезең. Бұл кезеңде жобаның нәтижелерін рәсімдеп, жариялап көрсетіңдер. Бұл – бейнеролик, фотоколлаж, слайдты таныстырылым, көркем туынды немесе басқа да түрде болуы ықтимал. Мүмкін бірнеше жанрдың мүмкіндіктерін қатар пайдаланатын шығарсыңдар?

Жобаны орындап болғаннан кейін өзің мен достарыңның өмірі қалай өзгергендігі туралы, күнделікті өмірде өзіннің табиғатқа деген қарым-

қатынасың қалай болатындығы туралы ойла, талдап, өз қорытындыңды жаса. Бұл туралы жобаны қорғау барысында өз ұстаздарыңа, ата-анаңа, достарыңа айтып, ортақ қуанышқа бөлен. Қонақтарға өз қолыңмен жасалған сыйлықтар мен концерттік нөмірлер ұсын. Сонымен қатар көрмені шығармашылық жұмыспен безендіріп, жоба барысында есте қалған сәттер бейнеленген таныстырылым немесе фильм көрсет.

Жобаға қатыса отырып, сендердің жалпыадамзаттық құндылықтарға сәйкес өмір сүрудің маңыздылығын, адамның өзі бір бөлшегі болып табылатын табиғатты аялау және қорғаудың қаншалықты маңызды екендігін түсіне білгендеріңе сенімдіміз.

Сендерге жоба жұмыстарын жүргізу арқылы өздеріннің ең бір батыл және қайырымды идеяларыңды жүзеге асыруда табыстар тілейміз!

I тарау
ТАНЫМ ҚУАНЫШЫ

1-2 сабақтар
АҚИҚАТТЫ ІЗДЕУ ЖОЛЫНДА

Тек ақиқат білім ғана күдік туғызбайды, ол өмірді бағалауға, тұрмыс құруға үйретеді.

Шоқан Уәлиханов

1-тапсырма. Кестеде берілген ұғымдарға сәйкес мағыналарын сызықпен бағыттап көрсет.

Ұғым	Анықтамалары
1.Адамгершілік	а) Адамдарға деген адамгершілік, сүйіспеншілік қатынас, бұл өзге адамға жақсылық жасаудың негізі.
2.Адамзат	ә) Ырыс, несібені, рухани және мәдени байлықты білдіретін жалпы ұғым; адамның белгілі бір қажеттерін қанағаттандыратын, оның мүддесіне, мақсаты мен ниетіне сәйкес келетін нәрселер.
3. Ақиқат	б) Бүкіл адам баласы.
4. Ізгілік	в) Адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. «Кісілік», «ізгілік», «имандылық» тәрізді ұғымдармен мәндес.
5. Игілік	г) Таным теориясының негізгі категориясы, адам ойының өмір шындығымен сәйкестілігі.

2-тапсырма. Төменде берілген сөздер мен сөз тіркестерін пайдаланып, «ізгі ниет, ізгі сөз және ізгі іспен өмір сүретін» адамға мінездеме беріп, оның портретін жаса.

Тиісті сөздер мен сөз тіркестері: ізгілік, беделді, зеректік, адам тағдыры, адамзатты сүю, болашақ, рухани, игілік, адамзат бақыты, өзін-өзі жетілдіру, мәнді өмір, адам болып қалу.

3-тапсырма. Шәкәрімнің «Бар ғылымның түп атасы – таза ақыл мен ойлану» деген ойын «көзқарас – себеп – мысал – қорытындылау» әдісімен талдап жаз.

4-тапсырма. Оқулықтағы жағдаятты оқып, берілген сұрақтар бойынша өз шешімің мен ой-тұжырымыңды жаз.

Өзің қалай жауап берер едің?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Сенің жан құмарыңа нелер жатады?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ақиқатқа жету үшін қай құмарлық маңызды деп санайсың?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5-тапсырма. Ақиқат құндылығына қатысты сөздерді тауып, сөзжұмбақты шеш.

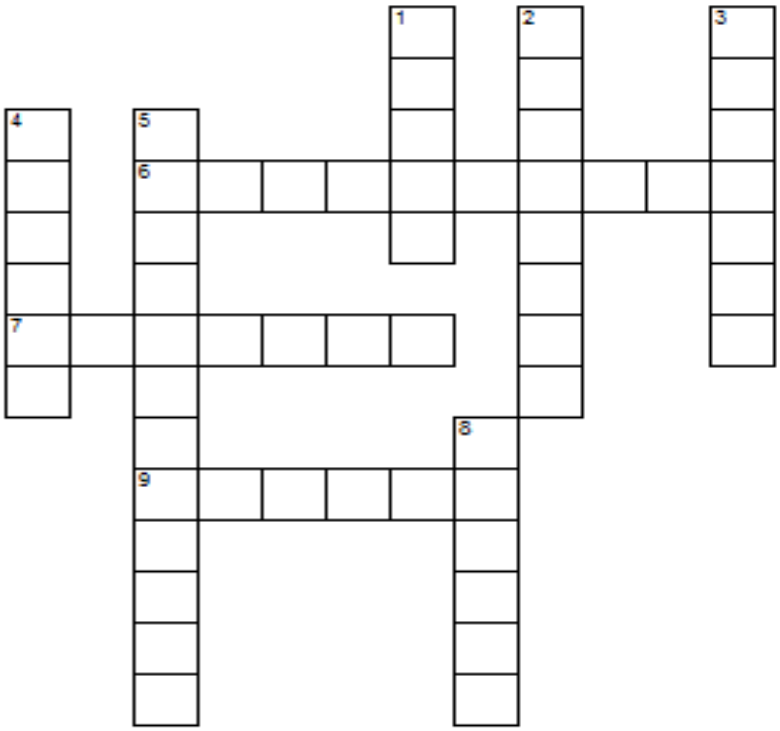

Көлденеңінен	Тігінен
6. Бүкіл *дүниені тану*, ондағы адамның орны, тіршілік туралы түсініктердің жиынтығы. 7. Адамдарға деген адамгершілік, сүйіспеншілік, *ізгілікті* қатынас, өзге адамға жақсылық жасаудың негізі. 9. Шынайы, *шын* бар болмыс, нақты бар және дамитын нәрсе.	1. Әрбір адамға тән, оның *мінез-құлқын*, даралығын көрсетеді. 2.Адамның дүниетанымын, ізгі ниетін білдіретін оның ішкі *рухани* әлемі. 3. Бүкіл *адам* баласының жалпы аталуы. 4.Адамның *ізгі* істерін, рухани және мәдени байлығын білдіретін ұғым. 5. *Адам* бойындағы ізгі қасиет. 8.Адам ойының өмір *шындығымен* сәйкес келуі.

3-4 сабақтар
АДАМНЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Ойға алғанның бәрін адамның ынта-жігерімен жүзеге асыруға болады.

Халық даналығы

1-тапсырма. Төменде берілген қанатты сөздерді оқып, адамның мүмкіндіктері, қабілеттері жөнінде түйінделген ой-тұжырымыңды жаз.

Адам – таңғажайып құбылыс! Оның жан дүниесі, ақыл-ойы, жан-жақты талант-қабілеті – құдіреттілік табиғатының, мүлдем беймәлім әрі ешқашан да танып-білу мүмкін емес мәңгілік құпияның нақты көрінісі осы емес пе?!

Шоқан Уәлиханов

Адамның басшысы – ақыл, жетекшісі – талап, шолғыншысы – ой, жолдасы – кәсіп, қорғаны – сабыр, қорғаушысы – мінез.

Би-шешендер

Арманыңыздың асқарына жеткізер мүмкіндіктерді ашатын кілт – ақыл-ой санаңыздың көкжиегін кеңейту.

Алекс Янковский

2-тапсырма. «Адамның мүмкіндіктері шексіз» тақырыбына эссе жаз.

3-тапсырма. Оқулықтағы Құрманбай Толыбаевтың «Қабілет» әңгімесін оқып шығып, қабілет, парасат, даналыққа қатысты өз тұжырымыңды жаса. Өмірмен байланысты мысалдар келтіріп, кестені толтыр.

Мәтін бойынша	Менің пікірім	Өмірмен байланысты мысалдар
Қабілет		
Парасат		
Даналық		

4-тапсырма. Түсіндірме сөздіктен «қабілет», «дарын», «парасат», «ақыл» сөздерінің білдіретін мағынасын тауып жаз. Олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын тап.

5-тапсырма. Төменде берілген суреттерді мұқият қарап, бұл мамандықтар туралы не білетініңді жаз.

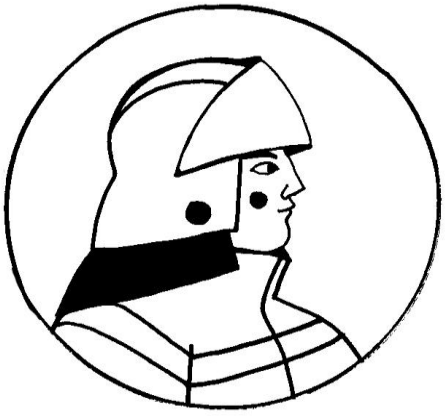

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5-6-сабақтар
ӨЗІНЕ СЕНІМ

Өзіне-өзі сенген адам, қиындықты да,
уақытты да жеңе алады.

Ілияс Есенберлин

1-тапсырма. Төменде берілген қанатты сөздерді оқы. Өзің үшін дұрыс жауапты таңдап алып, дәлелдеп жаз.

Сенбе жұртқа тұрса да қанша мақтап,
Әуре етеді ішіне қулық сақтап.
Өзіңе сен, өзіңді алып шығар,
Еңбегің мен ақылың екі жақтап.

Абай

Өзің, өзіңнің күшіңе деген сеніммен қаруланып алу керек, ал бұл сенімге кедергілерді жеңу арқылы, ерікті тәрбиелеп, оны «жаттықтыру» арқылы жетеді. Өз бойыңдағы және өзіңнен тысқары жердегі өткеннің түкке алғысыз мұрасын жеңуге үйрену қажет... Өзін-өзі сәл ғана жеңудің өзі адамды анағұрлым күшті етеді.

М. Горький

Өзіңе деген сенім – тамаша нәрсе, өйткені ол – адамның өз қабілетін сезінгенінің белгісі.

Т. Гоббс

Ерліктің шарты – өзіне сенгендік.

Халық даналығы

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

2-тапсырма. «Ойға алғанның бәрін адамның ынта-жігерімен жүзеге асыруға болады» деген халық даналығын «көзқарас – себеп – мысал – қорытындылау» әдісімен талдап жаз.

3-тапсырма. Берілген сөзтізбекті дұрыс шешсең, Ілияс Есенберлиннің қанатты сөзін оқуыңа болады.

1-сөз: Наным, илану сөздерімен мағыналас сөз.
2-сөз: Туынды сын есім.
3-сөз: Қуат, әл, қайрат сөздерімен мағыналас сөз.

С		**н**		**м**	**–**

қ		**д**		**р**		**т**	**т**			**к**		**ш**

4-тапсырма. Оқулықтағы Медеу Сәрсекенің «Дара дарын» шығармасынан үзіндінің екінші мәтінімен танысып шық. Төменде берілген сұрақтар бойынша кемелденген тұлғаның портретін сипаттап жаз.

Өзін-өзі кемелдендірген тұлғаның бойынан қандай қасиеттерді атап өтесің?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ғалымның өзін және өзгені тануы мен бағалауы арқылы қандай құндылықтарды байқадың?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Өзіне сенімнің, риясыз сүйіспеншіліктің күнделікті өмірдегі көріністерінен нақты мысалдар келтір.

5-тапсырма. Жағдаятты оқып шығып, берілген суретті түрлі түсті бояумен боя.

Күн сәулесі

Бір күні жарық сәулесі Күнге былай дейді:

– Мен күн сайын жердегі барлық тірі нәрсеге жылу беремін, алайда мен адамның жүрегін жылытқым келеді.

– Жарайды, күн сәулесінің бір тамшысын адамның жүрегіне беруге рұқсат етемін, – дейді Күн. – Бұл от адамға керемет жасампаз болуға көмектеседі. Сен тек қана адамдардың ішінен ең жақсысын таңдап ал.

Сәуле жерге ұшып келіп: «Адамдардың қайсысы жақсы екендігін қалай білуге болады?» – деп ойланады.

Сол кезде оған бір адамның мұңлы даусы естіледі:

– Менің қолымнан ештеңе келмейді. Суретші болуды армандаған едім, жай ғана бояушы, сырлаушы болып шықтым. Бір қызды жақсы көріп едім, ол маған қарамайды.

– Сенің талантың, жастығың және шебер қолдарың бар ғой! – деп Сәуле жарқ ете түсті де, адамға Күннің жарығын сыйлайды.

Сол кезде адамның жүрегіндегі оты лап етіп жанды да, адам екі иығын қомдап, көзі жарқылдап жоғары қарады. Ол бояуларын алып, сүйікті қызына арнап әдемі гүл шоғын салды. «Қандай керемет!» – деп қыз қатты қуанды.

Содан кейін адам үйді әдемілеп сырлап, бояйды, ал тапсырыс жасаған кісі келіп, өз көзіне өзі сенбей, таңданып: «Мен сізді жай ғана сырлаушы, бояушы екен десем, сіз нағыз суретші екенсіз ғой! Менің үйім өнер туындысына айналыпты!» – дейді қуанып.

Сәуле Күнге қайтып оралып, күрсініп былай дейді:

– Мен адамдардың ең жақсысын табу керек екендігін ұмытып кетіппін. Ал отты өзім кездестірген алғашқы адамға сыйладым.

– Сен адамға сендің, ал сенің сенімің оған ең жақсы адам болуға көмектесті,- деп Күн қуана жауап берді.

7-8 сабақтар

ӘСЕМДІККЕ ТАЛПЫНЫС

Адамның бойындағысының бәрі де: жүзі де, киген киімі де, жаны да, ойлары да әсем болуы керек.

А.П. Чехов

1-тапсырма. Әсемдік, сұлулық туралы қанатты сөздерді оқып, олардың ішінен шынайы сұлулық жайлы айтылғандарын таңдап алып,таңдауыңды дәлелдеп жаз.

- Сөзі райлының – жүзі шырайлы. *Халық даналығы*
- Қарапайымдылық – моральдық сұлулықтың басты шарты. *Л.Н.Толстой*
- Атымды адам қойған соң, Қайтіп надан болайын... *Абай*
- Сыртқы сұлулық толық болуы үшін ішкі сұлулықпен жандану керек. *В.Гюго*
- Табиғи сұлулық дегеніміз – оның ұнамдылығы. Әрбір ұнамды мінез-құлық пен келісімді көріктен әдемілік пайда болады... *Қабуснама*
- Қарапайымдылық дегеніміз – өзінің адамдық қадір-қасиетін түсіну. *П.Буаст*

2-тапсырма. Адамның жан сұлулығын бейнелейтін сөздерді тауып, «Әсемдік» сөзжұмбағын шеш.

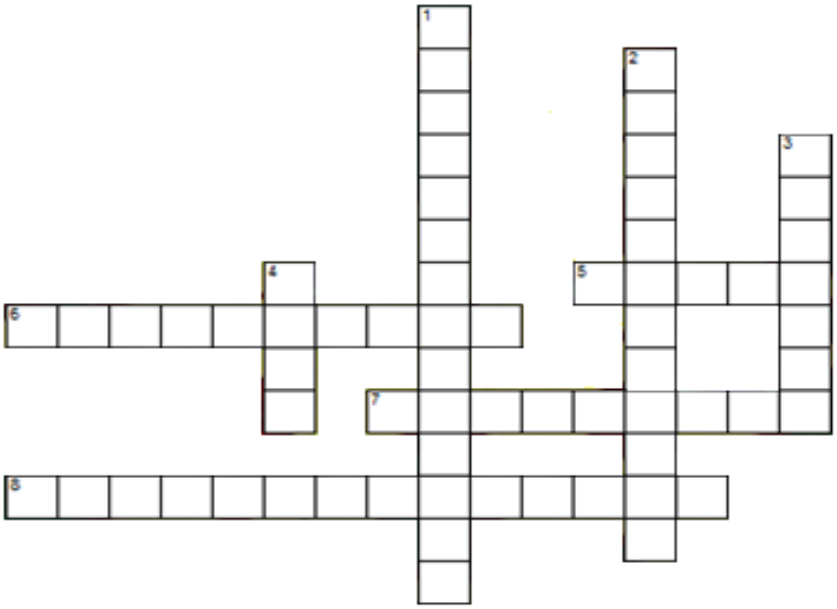

Көлденеңінен	Тігінен
5. Адамдардың бір-бірімен *сезініп* қарым-қатынас жасауына қажет нәрсе. 6. Тірі организмнің барлығына тән *мінез*, ортақ қасиет. 7. *Әдепті,* кішіпейіл адамның бойындағы жағымды қасиет. 8. *Кішіпейіл*, қарапайым әдепті адамның қасиеті.	1. Тәрбиелі, *қарапайым*, әдепті адамның бойындағы асыл қасиеттердің бірі. 2. *Адамшылық*, жақсылық тілеу қарым-қатынастары. 3. *Әсем*, әдемі адамның бойындағы сұлулық. 4. Байыпты, *ақылды* адамға тән аса маңызды қасиет.

3-тапсырма. Берілген сөзтізбекті дұрыс шешсең, әл-Фарабидің қанатты сөзін оқуға болады.

1-сөз: «Жақсы» сөзінің антонимі.
2-сөз: Адам даралығының белгісі (қос сөз).
3-сөз: Сын есім.
4-сөз: «Ауру» сөзімен мағыналас сөз.

Ж		**м**		**н**		**м**		**н**		**з**	**–**	**қ**		**л**		**қ**	**–**

р		**х**		**н**			**к**		**с**		**л**

4-тапсырма. Оқулықта берілген «Ақыл мен сезім» атты мәтіндегі Бауыржан Момышұлының «Сезім мен ақыл тек адамда ғана емес, табиғатта да бар. Ол да кейде күліп, кейде күрсінеді» деген ойын таратып жаз.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5-тапсырма. Туған жеріңнің, өскен өлкеңнің сұлулығын бейнелеп, суретін сал.

БІЛІМДІ БЕКІТУГЕ АРНАЛҒАН ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Шоқан Уәлихановтың «Тек ақиқат білім ғана күдік туғызбайды, ол өмірді бағалауға, тұрмыс құруға үйретеді» деген пікіріне сенің көзқарасың?

А) Әр адамды өз өмір жолын анықтап, дұрыс өмір сүруге бағыттайтын - ақиқат білім деп санаймын.

Ә) Ешқандай білім алмай-ақ, жақсы өмір сүруге болады.

Б) Ақиқат білімге қол жеткізу мүмкін емес тәрізді.

2-тест

Қабілет дегеніміз:

А) Тұлғаның қызмет түрлерін атқару тәсілдерін жетік меңгеруінен көрініс табатын, жемісті нәтижеге қол жеткізу мүмкіндіктерін көрсететін дара ерекшелігі.

Ә) Адамның арманы мен мақсатына жету жолы.

Б) Адамның мінез-құлқының әртүрлі көріністері.

3-тест

Сенім адамды болашаққа, алға жетелей ме? Сенің көзқарасың?

А) Әрине, сенім адамды әрқашан алға жетелейді.

Ә) Болашаққа, алға ұмтылу үшін досың көмектесуі керек.

Б) Өзіңе сенімді болу үшін әдемі өмір сүру керек.

4-тест

Виктор Гюгоның «Сыртқы сұлулық толық болуы үшін ішкі сұлулықпен жандану керек» деген пікіріне көзқарасың қандай?

А) Сырты сұлу адамдар – ерекше жандар.

Ә) Әрине, алдымен жаның, ішкі дүниең сұлу болып тұрса, сыртың да сұлу көрінеді.

Б) Адамның сырты сұлу болса жетеді, оның ішкі әлемін білу қажет емес.

ЖОБА КҮНДЕЛІГІ

Сыныппен бірлесіп жобаның тақырыбын, мақсатын, міндеттері мен орындалу кезеңдерін жаз.

Жобаның тақырыбы

_____

_____

_____

Жобаның мақсаты

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Жобаның міндеттері

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Жобаның орындалу кезеңдері

II ТАРАУ
АДАМ БОЛАМ ДЕСЕҢІЗ...

9-10 сабақтар
ӨЗГЕЛЕРМЕН ҮНДЕСУ

Досы көппен сыйлас,
Досы азбен сырлас.
Мақал

1-тапсырма. Төменде берілген мақал-мәтелдердің жалғасын тауып жаз.

1. Аға әдепті болса, іні әдепті,

_____

_____

2. Орнымен мақтай біл, ...

_____

_____

3. Халықтың қартын сыйлау, ...

_____

_____

4. Ардагер аға алдында тұрсын,

_____

_____

5. Сыйлай білсең кәріні,

_____

_____

6. Сыйлау деген –

_____

7. Әдепті бала ата-анасын мақтатар,

_____

_____

2-тапсырма. Кестеде берілген ұғымдарға сәйкес анықтамаларын сызықпен бағыттап көрсет.

Ұғымдар	Анықтамалары
1. Татулық	1) Адамдардың бір-біріне адал, қалтықсыз сеніп, бір мүдделі, ортақ көзқараста болатын қасиеті.
2. Достық	2) Адамдардың берік бірлігі, сыйласымдылығы.
3. Ауызбіршілік	3) Бірлікке келу, бірге тірлік жасаудың көрінісі, татулықтың белгісі.
4. Бірлік	4) Мақсаты бір топ мүшелерінің тату-тәттілік, ынтымақтастық, ұйымшылдық көрсете білуі.
5. Ынтымақтастық	5) Ынтымақтасып біріккен бірауыздылық, іштей байланысты табиғи біртұтастық.

3-тапсырма. Оқулықтағы «Адал достық» мәтінін мұқият оқып, төменде берілген сұрақтарға жауап жаз.

Шынайы дос қандай қасиеттерімен айқындалады?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Өмірден алынған адал достық туралы қандай мысалдарды білесің?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Адал достарың туралы жаз

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

4-тапсырма. Тақырыптық лексиканы пайдаланып, «Сыйласаң, сыйлы боласың» атты сөзжұмбақты шеш.

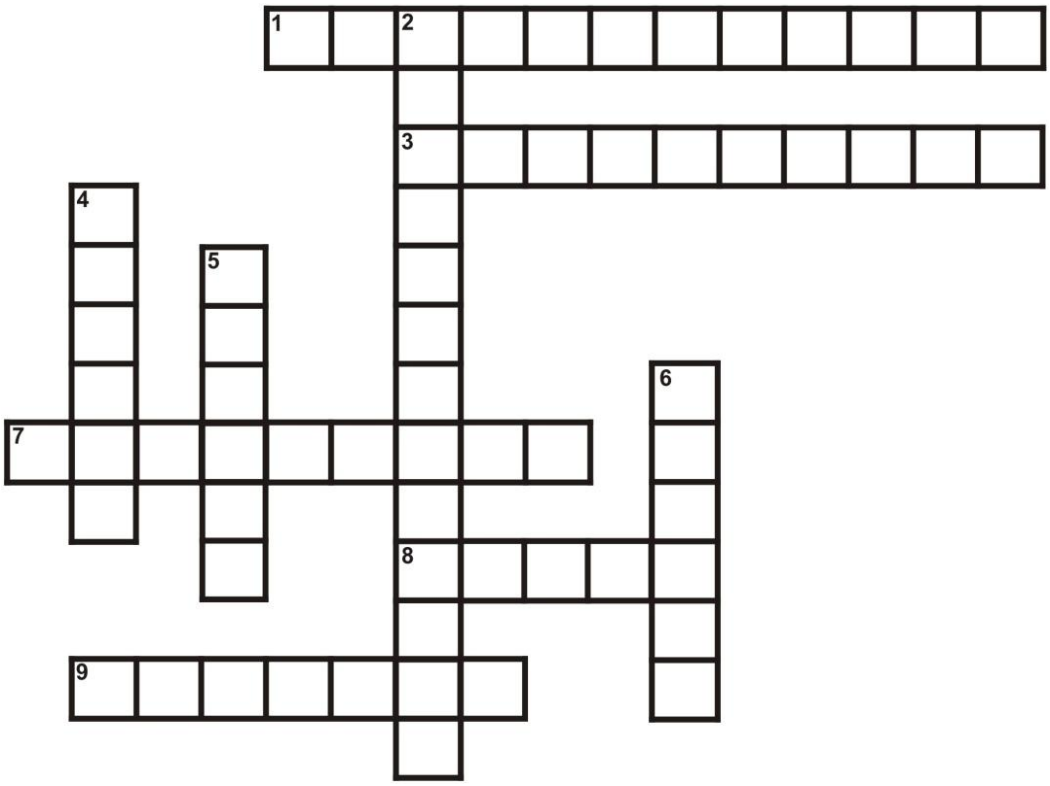

Көлденеңінен	Тігінен
1. Адамдардың берік *ауызбірлігі,* сыйластығы. 3. Адамдардың бір-бірін *түсініп,* келісім мен татулықта өмір сүруі. 7. Айналаңдағы адамдарды *сыйлап,* оларға құрмет көрсету, қамқор болу. 8. Адамның қоршаған орта мен ақиқатқа, адамдарға *сеніп,* құрметтеу қарым-қатынасы. 9. Мақсаты бір топ мүшелерінің ынтымақтастық және *тату-тәттілік* көрсете білуі.	2. *Ынтымақтасып* біріккен бірауыздылық, іштей байланысты табиғи біртұтастық. 4. Адамдардың бір-біріне *дос,* жолдас ретінде адал, қалтқысыз сеніп, ортақ көзқараста болуы. 5. *Бірлікке* келу, бірге тірлік жасаудың көрінісі, татулықтың белгісі. 6. Жеке адамды өзге адамдар тарапынан *құрметтеу*, сыйлау, қошеметтеу.

5-тапсырма. Суретке қарап, сыныптағы қарым-қатынасқа байланысты жағдаят жаз**.** (6-сыныпта бақылау жұмысы жүріп жатыр. Азамат пен Ерлан бір партада отырады.)

11-12 сабақтар
АҚКӨҢІЛДІЛІК ТУРАЛЫ

Махаббат, достық, бауырмалдық –
адамның ең бір асыл қасиеттері.

Ғабит Мүсірепов

1-тапсырма. Төменде берілген сөздер мен сөз тіркестерін пайдаланып, «ақкөңіл, қайырымды» адамға мінездеме беріп, оның портретін сипаттап жаз.

Тиісті сөздер мен сөз тіркестері: ізгілік, кешірімділік, кішіпейілдік, адалдық, жанашырлық, кеңпейілділік, бауырмалдық, ізеттілік, мейірімділік, көпшілдік, түсіністік, ынтымақтастық, татулық.

2-тапсырма. Адамның әуелден тоқымашы немесе хатшы болып тумайтыны сияқты, қайырылымдылық пен жаман қылықтылық та адамға әуел бастан жаратылысынан дармайды» деген әл-Фараби бабамыздың ұлағатты сөзін «көзқарас – себеп – мысал – қорытындылау» әдісімен талдап жаз.

3-тапсырма. Оқулықтағы Фариза Оңғарсынованың «Жақсылық туралы жыр» атты өлеңін оқып, жақсылық жөнінде түйген ойларыңды сыныптастарыңның пікірімен салыстырып, қорытындылап жаз.

4-тапсырма. «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын» деген халық даналығын басшылыққа алып, өмірден мысалдар келтіре отырып, өз ойыңды дәйектеп жаз.

5-тапсырма. Тәмсіл бойынша салынған суретті түрлі-түсті бояумен боя.

Баға жетпес сыйлық

Бір ауылда дана қарт тұрыпты, ол балаларды өте жақсы көріпті. Көп уақытын балалармен өткізеді екен. Ол кісі балаларға ойыншықтар жасап сыйлайды, ойыншықтар өте нәзік және балалар қаншалықты мұқият болуға тырысса да, олар сынып қалады екен. Ойыншықтарын сындырып алған балалар қатты өкініп жылайды екен. Ал дана қарт ойыншықтар жасап, оларды балаларға сыйлауды тоқтатпапты. Жасаған ойыншықтары бұрынғыдан да нәзік және тез сынғыш болыпты.

Бір күні шыдамы таусылған ата-аналар дана қартқа келіп:

– Сіз сондай данасыз және балаларға тек қана жақсылық тілейсіз. Бірақ сіз оларға неліктен осындай сыйлық жасайсыз? Балалар қанша тырысса да, ойыншықтары сынып қалады және олар жылап қалады. Ойыншықтар сондай әдемі, олармен ойнамау мүмкін емес.

– Біраз уақыт өтіп, балалар есейген шақта, – деп жымиды қарт, – балаларға біреу өз жүрегін ұсынып, жақсы көретін болады. Мүмкін ойыншықтар балаларға осындай баға жетпес сыйлыққа бұрынғыдан да мұқият қарауды үйрететін шығар?

13-14 сабақтар
АР-ҰЖДАН ЖӘНЕ АБЫРОЙ ТУРАЛЫ

Ар-ұждан алдындағы адалдық – өз қадір-қасиетіңе, ізгі іс-әрекетіңе байланысты.

Әбу Насыр әл-Фараби

1-тапсырма. Төменде берілген қанатты сөздерді мұқият оқып, мән-мағынасын түсіндіріп жаз.

Ар жазасы – бар жазадан ауыр жаза. *М. Әуезов*

Ар-ұжданым – менің өмірім, екеуінің тамыры бір. Арымнан айырылсам, өмірімнің де біткені. *У. Шекспир*

Өмірімде ар-ұжданды жоғары бағалағандықтан да, тәуелсіз әрі қайсар жан болған шығармын. *М. Моцарт*

2-тапсырма. «Ақылды болсаң, арыңды сақта» тақырыбында эссе жаз.

3-тапсырма. Төменде берілген сөздер мен сөз тіркестерін пайдаланып, абыройлы адамға мінездеме беріп, оның портретін сипаттап жаз.

Тиісті сөздер мен сөз тіркестері: ар-ұят, намыс, ізгілік, адалдық, әділдік, шыншылдық, бедел, ізеттілік, азаматтық, көрегендік, көпшілдік, қадір-қасиет.

4-тапсырма. Шәкәрім Құдайбердіұлының өлеңінен үзіндіні оқып, ар-ұят, адалдық туралы түйген ойларыңды сыныптастарыңның пікірімен салыстырып, қорытындылап жаз.

Ақылды сол – нысап пен ар сақтайды,
Арсыз сол – арамдықпен жан сақтайды.
Адал сол – таза еңбекпен күнін көріп,
Жаны үшін адамшылық ар сатпайды.

5-тапсырма. Төмендегі суретті қарап, адамгершілік, ар-ұждан туралы эссе жаз.

15-16 сабақтар
АДАМДЫҚ БОРЫШЫҢ

Адамның ең биік жетістігі –
адамдық борышты атқару.

Нельсон Мандела

1-тапсырма. «Менің азаматтық борышым» тақырыбына эссе жаз.

2-тапсырма. Оқулықта берілген Бауыржан Момышұлының бақыт туралы ой-толғамдарын мұқият оқып, төмендегі сұрақтарға жауап бер.

Қандай адамды бақытты деп айтуға болады?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Адам бойындағы қандай құндылықтар оны бақытқа жеткізеді?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

3-тапсырма. Оқулықта берілген «Алғыс» атты мәтіндегі «Жақсылыққа жақсылық – әр адамның ісі, жамандыққа жақсылық – ер адамның ісі деген» халық даналығына қатысты өзіңнің ой-пікіріңді нақты мысалмен дәйектеп жаз.

4-тапсырма. Жаттығу «Аяқталмаған сөйлем». Сөйлемдерді өз ойыңмен аяқтап жаз.

Мейірімділік дегеніміз...

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Менің перзенттік борышым...

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

5-тапсырма. Оқулықтағы «Шелекпен егін суарған бала» деген мәтінді қалай безендірер едің? Суретін сал.

БІЛІМДІ БЕКІТУГЕ АРНАЛҒАН ТЕСТІЛЕУ

II тарау

1-тест

Адам бойындағы қандай қасиеттер оның жеке басын сыйлы етеді?
А) адалдығы, жоғары мәдениеттілігі мен ізеттілігі
Ә) сыртқы тартымдылығы, жарасымды киімі мен сұлу сөздері
Б) көңілді мінезі, әзілкештігі

2-тест

Аққөңіл, қайырымды адамға қандай мінездеме берер едіңдер?
А) олар тек өз бастарының мүддесін ғана ойлайды
Ә) олар білімді, ақылды әрі оқымысты
Б) олар жанашыр, кеңпейілді, бауырмал

3-тест

Абырой дегеніміз – бұл:
А) адамның атақ-даңқы, мансабы, лауазымы мен байлығы
Ә) ар-ұят тазалығы, адамдық қадір-қасиеті, кісілік келбеті
Б) білімі, қабілеті пен дарыны

4-тест

«Адамдық борышың – халқыңа еңбек қыл» деген ой-тұжырымға көзқарасың қандай?

А) өмірге келген соң адам тек өзінің ғана қамын ойлап, өзі үшін еңбектеніп, өзі ғана рахатын татуы тиіс

Ә) әрбір адам өзінің білімі мен қабілетін халқының игілігіне адал жұмсауы тиіс

Б) халыққа қызмет ету – бұл мемлекеттің борышы

ЖОБА КҮНДЕЛІГІ

Сыныппен бірлесіп анықтаған жобаның жоспарын жаз.

III ТАРАУ
АДАМ ЖӘНЕ ӘЛЕМ

17-18 сабақтар
ОТБАСЫНЫҢ ЖЫЛУЫ

Үйінде бақытты адам – әлемде бақытты адам.

Л.Н.Толстой

1-тапсырма. «Өзгенің ала жібін аттама, адам баласына жаманшылық келтірме» деген нақыл сөзге қатысты өз ойыңды жаз.

2-тапсырма. Өздерің оқыған кітаптар, көрген фильмдерің бойынша ата-аналарыңның, туыстарыңның арасында берік байланыс орнатудағы жауапкершілік туралы эссе жазыңдар.

3-тапсырма. Төменде берілген мақал-мәтелдердің жалғасын тауып, олардың барлығына ортақ ойды жаз.

Ата көрген оқ жонар,

Гүл өссе жердің көркі,

Балапан ұяда не көрсе,

Ата-ананың қадірін

4-тапсырма. Суретті мұқият қарап, отбасындағы қарым-қатынастар туралы әңгіме жаз.

5-тапсырма. «Отбасы жылуына менің үлесім» тақырыбына эссе жаз.

19-20 сабақтар
СЫНЫПТАҒЫ ДОСТЫҚ

Айнымас досы бар адам – ең бақытты адам.

Халық мақалы

1-тапсырма. Төменде берілген мақалдарды оқып, «дос, достық» туралы ойыңды эссе түрінде жаз.

Досыңменен дос болғанға шаттан,
Дұшпаныңмен дос болғаннан сақтан.

Досың мың болса да – аз,
Дұшпаның біреу болса да – көп.

Ақылсыз достан ақылды дұшпан артық.

Асы көптің тәні семіреді,
Досы көптің жаны семіреді.

Жақсы дос ашып айтар,
Жаман дос қосып айтар.

2-тапсырма. Достарыңның, сыныптастарыңның алдындағы жауапкершіліктерің туралы тізбектеп жазып, пікіріңді ортаға сал.

3-тапсырма. Сыныптағы қарым-қатынастың жақсы болып, кикілжіңге жол бермей, алдын алу жөнінде өзіңнің құрбы-құрдастарыңа ашық хат жаз.

4-тапсырма. Берілген сөзтізбекті дұрыс шешсең, достық туралы халық даналығын оқуға болады.

1-сөз. «Жаңа» сөзінің антонимі.
2-сөз. «Дұшпан» сөзінің антонимі.
3-сөз. Қымбат металл, шығыс септікте.
4-сөз. Шылау.
5-сөз. «Арзан» сөзінің антонимі.

	с	к			д		с			л	т		н	н		н
	д			к		м	б		т	.						

5-тапсырма. Төменде берілген қасиеттер мен іс-әрекеттердің қайсысы адамдар арасында жақсы қарым-қатынас құруда маңызды деп ойлайсың. Өзіңе маңыздыларынан бастап орналастыр.

Құрметтеу, сыйлау, қолдау көрсету, көңілін аулау, демеп жіберу, әдептілік, инабаттылық, шынайылық, ізгі ниет, түсінісу, бағалау, есептесу, санасу.

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	

21-22 сабақтар
МЕН ЖӘНЕ ҚОРШАҒАН ӘЛЕМ

Адамзаттың табиғатсыз – күні жоқ,
Табиғаттың оны айтарға – тілі жоқ.

Қадыр Мырза Әли

1-тапсырма. Төменде берілген ойды оқып, «көзқарас – себеп – мысал – қорытындылау» әдісімен талқылап, жаз.

Біз табиғаттың өзін қайта түлететін ұрпақпыз. Жер, су, ауа – адам баласының ұрпағынан ұрпағына мұра болып келе жатқан мол қазына… Әрбір ағашты, әрбір бұтақты, жалғыз дәнді де ыждағаттылықпен сақтау, қамқор болу – басты міндеттің бірі.

Ыбырай Жақаев

2-тапсырма. Әйгілі ғалым, этнограф, зерттеуші Шоқан Уәлихановтың «Табиғат пен адам! Өзіңіз айтыңызшы, тіршілікте одан ғажап, олардан құпия не бар? Қазақтар дүниеге үлкен мән берді. Табиғаттағы кейбір жануарлар мен құстарды, көшпелі тұрмысқа қажетті заттарды киелі деп қастерледі. Осы айтылғандарды құрмет тұту адам баласына байлық пен бақыт, құт әкеледі» деген ойын басшылыққа алып эссе жаз.

3-тапсырма. Өзің жақсы көретін табиғат бұрышының суретін сал.

Бұл жер туралы төмендегі сұрақтарды басшылыққа алып шағын әңгіме құрастыр:

Бұл жерде қандай ағаштар, гүлдер өседі? Жылдың әр мезгілінде бұл жердің көрінісі қандай болады?Сен ол жерде жиі боласың ба? Ол жерде не істейсің? Табиғат аясында нені армандайсың немесе не туралы ойлайсың? Егер сен қаланың бас көгалдандырушысы болсаң, бұл жерді одан әрі көркейту үшін не істер едің?

4-тапсырма. Табиғат құбылыстарын жете түсіну үшін «Қоршаған әлем және адамзат баласы» тақырыбында сыныптастар арасында сауалнама жүргіз. Сауалнама нәтижесі бойынша табиғат пен барлық тіршілік иесінің тығыз қарым-қатынасы мен өзара үйлесімі туралы қорытынды жасап жаз.

5-тапсырма. Төмендегі суретті мұқият қарап, жағдаят жаз.

23-24 сабақтар
ҚОҒАМ ИГІЛІГІ ҮШІН ЕҢБЕК

Ең әуелі өз-өзіңе адал бол. Өзіңді өзгерте алмасаң, ешқашан қоғамға әсер ете алмайсың. Ұлы бітімгердің бәрі – білікті, адал, сыпайы адамдар.

Нельсон Мандела

1-тапсырма. «Қызмет еттім халқыма» деген сөзді басшылыққа алып, қоғам үшін игілікті еңбек етіп жүрген тұлғалар туралы эссе жаз.

2-тапсырма. Төменде берілген Н. Ә. Назарбаевтың қанатты сөздерін оқып, өмірден мысал келтіру арқылы ел мен жерге қызмет ету туралы ойыңды жаз.

● *Еліңнің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса, адамзаттық намысың болса, қазақтың ұлттық жалғыз мемлекетінің нығайып-көркеюі жолында жан теріңді сығып жүріп, еңбек ет. Жердің де, елдің де иесі өзің екеніңді ұмытпа!*

Елдік те, ерлік сияқты сын сағатта танылады. Ел бірлігі – ең асыл қасиет.

● *Тәуелсіздік туын тігуге қаншалықты қажыр-қайрат керек болса, оны құлатпай сақтап қалуға соншалықты қажыр-қайрат керек.*

3-тапсырма. Абайдың «Естілердің сөзін ескеріп жүрген адам өзі де есті болады» деген сөзін басшылыққа алып, қоғам игілігі үшін еңбек етіп жүрген кез келген саланың мамандары туралы эссе жаз.

4-тапсырма. Төменде берілген тәмсілді оқып, мазмұны бойынша сурет сал.

Өмірдің бір сәті

Әкесі ұлының жастық шағын бекер өткізіп жатқандығына қамығып, баласын серуенге шақырады. Ашық та желсіз күн еді. Көлге келгенде әкесі ұлына:

– Айналаңа көз салшы: аспан да, күн де, таулар да, барлығы суда көрінеді.

Қолын суға салады да , қолында қалған су тамшыларын жерге сілкиді.ұлына жердегі тамшының біреуіне қарауын өтінеді: тамшыда қоршаған ортаның бәрі де көрінеді.

– Уақыт та осындай, ұлым, - дейді әкесі, - адамның өмірінің бір сәті барлық өмірдің көрінісі іспетті. Бір сәт сенің бір күніннің көрінісі болса, бір күнің барлық өміріннің көрінісі. Сондықтан өмірдің әрбір сәтін бағалай біл.

БІЛІМДІ БЕКІТУГЕ АРНАЛҒАН ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Абайдың «Адамның адамшылдығы ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады» деген сөзіне сенің көзқарасың?

А) Әрбір адам отбасын риясыз жақсы көруге міндетті.

Ә) Отбасының барлық мүшелерін жақсы көру мүмкін емес.

Б) Мүмкін, бірақ адамның ерік-жігері жетер ме екен?

2-тест

Сыйластық болған жерде сенім, бірлік болады. Сенің көзқарасың?

А) Дұрыс айтады. Адамдар бір-біріне сенім білдіргенде ғана жүрегіне тыныштық орнайды.

Ә) Дұрыс емес. Адамдар үнемі сыйластықта жүре алмайды.

Б) Үнемі сыйласып жүру шарт емес.

3- тест

Қоршаған әлемге риясыз сүйіспеншілікпен қараған адамның жүрегі нұрға толып тұрады. Ондай адам ешкімге ешқашан қиянат жасамайды.

А) Әрбір адамның қоршаған әлемді жақсы көруі мүмкін емес.

Ә) Адамзат баласы қоршаған әлемсіз өмір сүре алмайды. Адамдар арасындағы мейірімділік, жақсылық жасау болмаса өмірдің мәнін білмеген болар едік!

Б) Мүмкін, бірақ әркімнің өз ойы бар.

4- тест

«Сен де бір кірпіш дүниеге, кетігін тап та, бар қалан» деген Абайдың өлеңіне көзқарасың қандай?

А) Дұрыс айтады. Адамдық басты міндетіміз қоғамнан өз орнымызды табу ғой.

Ә) Әрине, бірақ ол қиын емес пе?

Б) Білім алмай-ақ дүниеден өз орныңды табуға болады.

ЖОБА КҮНДЕЛІГІ

Жобаның үшінші кезеңінде атқарылған іс-шаралардың барысын сипаттап жаз.

IV ТАРАУ
АДАМЗАТТЫҢ РУХАНИ ТӘЖІРИБЕСІ

25-26 сабақтар
ДӘУІРЛЕРДІ ЖАЛҒАСТЫРУШЫ ЖЕЛІ

Бүгінгі күнді түсініп-түйсіну үшін де, болашақтың дидарын көзге елестету үшін де кешегі кезеңге көз жіберуіміз керек.

Нұрсұлтан Назарбаев

1-тапсырма. Нұрсұлтан Назарбаевтың «Мәдениет ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт ең алдымен тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді-кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп, тек өзінің төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады» деген сөзін басшылыққа алып, өз пікіріңді дәйектеп жаз.

2-тапсырма. Ахмет Ясауи кесенесін кімнің құрметіне қай батыр салдырғанын тауып, дұрыс жауабын белгіле. Ол батыр және кесене туралы білетін мәліметтеріңді жаз.

А) Шыңғыс хан

Б) Жошы хан

В) Ақсақ темір

3-тапсырма. Төменде берілген өлеңді оқып, түсінгеніңді мазмұндап жаз.

Бабаларым, рақмет сендерге!

Мұқағали Мақатаев

Бабаларым,
Рақмет сендерге!
Балаларым болмасын деп көр-кеуде,
Қобызыңмен қосып ән мен тіл бердің,
Өмірге мен мылқау болып енгенде.
Бабаларым,
Рақмет сендерге!

Жыраулардың жазбай кеткен жырларын,
Арулардың ашпай кеткен сырларын,
Қорқытыңның қорқынышты мұң-зарын
Қобызыңның шанағынан тыңдадым.
Құлазыған сенің құла түздерің
Не білмеген, не көрмеген, ізгі елім.
Жазылмаған тарихымның жолдарын
Ауызекі аңызынан іздедім.

Мен білмеймін,
Басыңа әлде орнап бақ,
Шаһар салып, жасадың ба жәннат-бақ.
...Әлдеқалай тасқа түскен таңбаңа
Табынамын, тарихымдай ардақтап.

Сыр ашпайды сенің құла түздерің,
Сыр ашпайды тау-тастағы іздерің.
Сенің бүкіл болмысыңның тағдырын
Домбыраңның пернесінен іздедім.
Іздедім де, сәттерімде түңілген
Тастап кеткен аңызыңа жүгінгем.
Жүгінгем де, қайта туғам, тірілгем;
Тарихымды жазудамын бүгін мен,
Бабаларым, сенің Ана тіліңмен!

4-тапсырма. Өзің туған өлкенің мәдени мұрасы жөніндегі ойларыңды жаз.

4-тапсырма. Сөйлемдерді өз ойыңмен аяқтап жаз.

1. Мәдени мұра дегеніміз –

2. Рухани қазына –

3. Қазақтың қолданбалы қолөнері –

27-28 сабақтар
ЖҮРЕК ҚАЛАУЫМЕН

Жүрегіңнің сүңгі де түбін көзде,
Содан тапқан шын асыл тастай көрме.

Абай

1-тапсырма. Жомарттық, мейірімділік, қайырымдылық туралы эссе жаз.

2-тапсырма. Оқулықта берілген Сырбай Мәуленовтің «Жүрек туралы» өлеңін оқып, «сүйіспеншілік», «достық» ұғымдары туралы өз ойыңды жаз.

3-тапсырма. Төменде берілген қайырымдылыққа қатысты түйінді ой-тұжырымдарды оқып, оларды біріктіретін ортақ ойды жаз.

Аз қайырымдылық жасаудан ұялма, өйткені, құр алақан қайтару одан да аз.

Р. А. Әли

Адам ақылды, кішіпейіл, әділ, батыл да, қайырымды болуға тиіс. Тек сонда ғана оның осынау адам деген мәртебелі атпен аталуға құқы болады.

К. Г. Паустовский

4-тапсырма. Тақырып бойынша өтілген материалды пысықтап, «Жүрек қалауымен» атты сөзжұмбақты шеш.

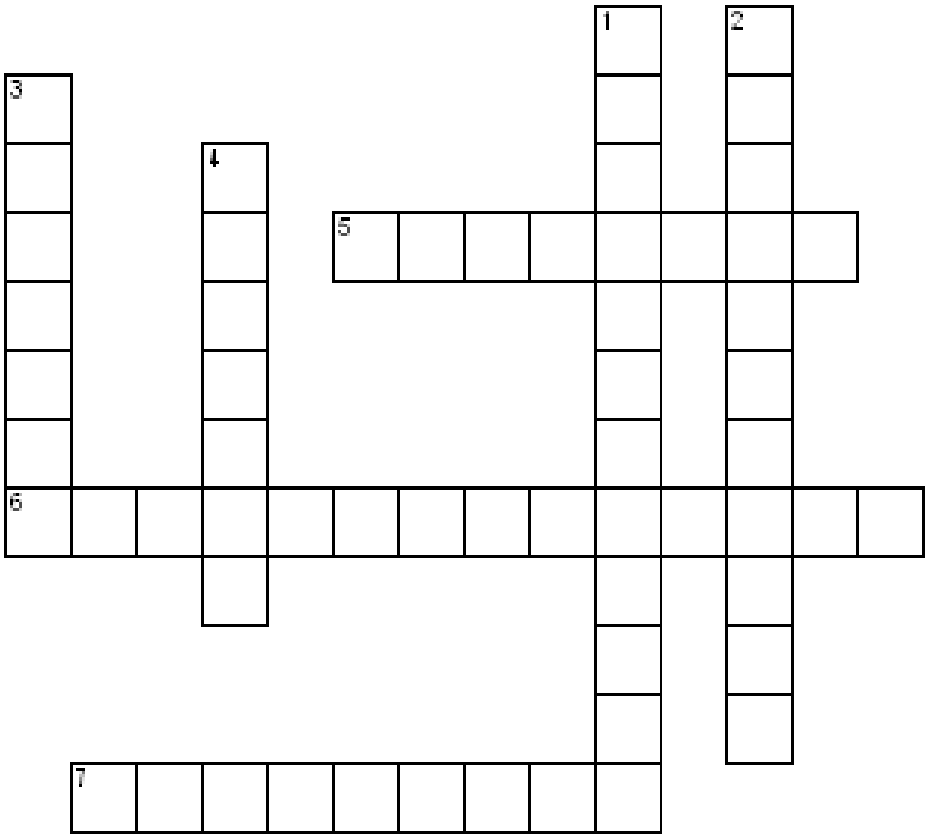

Көлденеңінен	Тігінен
5. Адамның өзгелерге адамгершілік танытып, өнеге ететін *жақсы* іс-қимылдары. 6.Мейірімді, қайырымды, *кішіпейіл* адамның бойындағы көркем қасиет. 7. Жаны *жомарт*, қайырымды, қолы ашық адамның ізгі қасиеті.	1. *Қайырымды* адамдардың көмекті қажет етушілерге нақты жәрдемі. 2. Адамның *бауырларына,* ағайын-туыстарына адалдық сезімі. 3. Адамды жақсылыққа жетелейтін *ізгі* ниет. 4. Адам жанының нәзіктігі, *мейірімділігі,* көңілінің тазалығы.

5-тапсырма. Төменде берілген тәмсілді оқып шығып, өзіңді қалай қабылдайтының, өмірдегі өзіннің жүрек қалуың туралы ойыңды таратып жаз.

Өзіңді қабылдау

Сіз тек өзіңіз ғана бола аласыз. Сіз ешкім де бола алмайсыз. Өмір сүру үшін сіз осы қалпыңызда керексіз.

Бір күні патша баққа келіп солып және сарғая қурап бара жатқан бұталар мен ағаштарды, гүлдерді көреді. Емен өзінің қурап бара жатқандығын қарағайдай биік еместігінен деп айтады. Қарағай өзінің жүзім сияқты жеміс бере алмағандығынан қураймын деді. Ал жүзім болса раушан гүліндей гүлдей алмағандықтан осындай күйге жеткенін баяндайды.

Аралап жүріп патша адамның жүрегін қуантатын, гүлдеген, балғын бір өсімдікті көреді. Таң қалған патшаның сұрағына ол былай деп жауап береді:

– Сен мені еккенде қуану үшін ектің ғой, сондықтан бұл менің көз қуантып гүлдеуім дұрыс деп есептеймін. Егер сен емен, немесе қарағай, не жүзім еккің келсе – сен соларды егер едің. Сондықтан мен басқа ешнәрсе де ешкім де бола алмаймын. Мен өзімнің ең жақсы қасиеттерімді дамытуға күш саламын. Сен өмір сүру үшін осы жерге келу себебің де осыған байланысты – сен керексің! Егер олай болмаса бұл жерде басқа біреу болар еді.

Сен – өте маңызды, қажетті, ерекшеліктің көрінісісің. Қазір өмірге өз үлесіңді қосу үшін сен осындасың. Өзіңе қарашы. Сен тек өзің ғана бола аласың … басқа болу мүмкін емес.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

29-30 сабақтар
АДАМЗАТТЫҢ ШЫНАЙЫ КӨШБАСШЫЛАРЫ

Ел қамын жеген ер – басшы.
Тоныкөк

1-тапсырма. Төменде берілген қанатты сөздерді оқып, көшбасшылық туралы ойыңды түйіндеп жаз.

Әділдік пен шыншылдық бір билеушінің бойынан табылса, онда оның шыншылдығы мен әділдігінің арқасында өз өмірі де, билеп жатқан адамдарының өмірі де шаттыққа бөленеді. *Сократ*

Мемлекетті басқаратын адам – халқын шын ықыласымен сүюімен қатар парасатты және шыншыл болуы шарт. *Конфуций*

Ел-жұртты басқаратын адам – ақыл-парасаты ұшан-теңіз, ниеті түзу, сөзі шырын, білім мен өнерге жетік, қолы ашық, пейілі кең, жүзі жарқын, ешкімге кек сақтамайтын жан болуы шарт. *Жүсіп Баласағұн*

2-тапсырма. Төменде берілген қасиеттерді пайдаланып, шынайы көшбасшы мен жай көшбасшыға мінездеме беріп, олардың портретін жаса.

Көшбасшылардың тиісті қасиеттері: менмендік, еңбекқорлық, пысықтық, іскерлік, қырағылық, көрсеқызарлық, шешендік, адалдық, тәуекелшілдік, батырлық, сөзшеңдік, сабырлылық, көңілшектік, құштарлық, көркемдік, тез бейімделушілік, бірбеткейлік, бауырмалдық, өркөкіректік, өнерлілік, табысқорлық.

3-тапсырма. «Менің өмірімдегі шынайы көшбасшы» тақырыбына эссе жаз.

4-тапсырма. Төмендегі сұрақтарға өз бетіңше ойланып, жазбаша жауап бер.

- *Менің ойым, сөзім және ісім әрқашан бір жерден шыға ма?*
- *Менің сөзім мен ісім тек өз мүддемді көздей ме, әлде «мен», «маған» және «менікінен» жоғары мұраттарым бар ма?*
- *Қабылдаған шешімім дұрыс болмай қалатынындығына қарамастан, өз бетімше шешім қабылдауға батылым жете ме? Әлде басқаларға арқа сүйеп жүрмін бе?*
- *Өз қиындықтарымды сәтті жеңе білуге менің күш-жігерім мен табандылығым жеткілікті ме? Әлде қиындықтарға кездескенде айналып өтем бе?*
- *Қоғамдық деңгейде белсендімін бе?*
- *Менің бас тартқым келетін зиянды әдеттерім бар ма?*

5-тапсырма. Төменде берілген тәмсілді оқып, мазмұны бойынша сурет сал.

Қаңбақ қуған...

Жаппай қаңбақ қуған қым-қуат қарбалас жүріп жатқан тірлік атты бір далалықта, қарасуық жел өтінде бір адам бүрісіп отыр екен. Діңкесі құрып қалжырап, бойы да мұздап қалшылдап, тоңып отырған осынау жанның қасынан жүгіріп өте берген біреу қалт тоқтай қалыпты да:

– «Ей! Не істеп отырсың, байғұс, өлдің ғой! Жүр кеттік, көп қылып қаңбақ ұстап алайық та от жағып жылынып, тамақ істеп тойып алайық!» – депті.

Сонда әлгі адам:

– «Жарқыным, өзің тың, бойыңда қуатың мол болса, әрі қаңбақ ұстап қарық болам деген дәмең де зор болса онда жолыңнан қалма!» – деп сондай бір түңіліспен қолын сілтепті де, сол қалпы бүрісіп отыра беріпті.

Мұнан соң да етектері далақтап, ышқына жүгірген талайлар оның жанынан өтіпті. Бірақ, ешқайсысы да оны көндіріп қаңбақ құдыра алмапты.

Содан аштықтан әлі кетіп, бойы да мұздап, қатып өлуге бет бұрған кезде оның жанына тағы біреу таяп келіпті де:

– «Мұның не отырыс, тұрсаңшы, бауырым!» – деп жанашырлық танытыпты.

Сонда отырған кісі торыққан түрде қабағын шытып:

– «Қаңбағың да, ақылың да өзіңе құт болсын, бауырым! Мен ондай қаңбақтардың талайын ұстап, талайын жаққан адаммын. Енді көрмегенім сол қаңбақ болсын, мені мазаламай өз жайыма қалдыршы!» – деген екен.

Мұндай жауапты естіген әлгі кісі қуана тіл қатып:

– «Бауырым! Мен сені іздеп жүрмін!»-депті. - Менің Иеме бұл тірліктің сырын ұққан, сол себепті де қаңғалақтап қаңбақ қуып кетпей іспен айналысатын сенімді қызметшілер керек. Сен сондай қызметке әбден лайықсың!» – деп оны қолтығынан демеп тұрғыза бастапты.

31-32 сабақтар
АДАМЗАТТЫҢ РУХАНИ БАЙЛЫҒЫ

Атамұраң-асыл қазынаң.
Халық даналығы

1-тапсырма. Оқулықта берілген мәтіннен үзіндіні және ұлы Абайдың өлеңін зер салып оқып, мазмұнына мән бер. Өз ойыңды «Өнер – өмірдің мәні, өйткені...», және «Өнер – өмірдің сәні, өйткені ...» деп дәлелдеп жаз.

2-тапсырма. Халық ақыны Қадыр Мырза Әлидің «Нағыз қазақ – қазақ емес, Нағыз қазақ – Домбыра!» деген өлең жолдарын тақырып етіп алып, эссе жаз.

3-тапсырма. Нақыл сөздерді оқып, негізгі ойын анықта және бүгінгі өмірмен байланыстыра отырып, қорытынды жаз.

- Заман толқыны тарих теңізінің жағалауында көркем өнердің баға жетпес меруерт-маржандарын қалдырады. *М. Әуезов*
- Ақын болу шарт емес, азамат болу – парызың. *Н.А. Некрасов*
- Өнер адамды асқақ сезімге бөлеуге, адамның жан дүниесін нұрландырып, байыта түсуге, ал өмірдің өзін кемелдендіріп, игілікті етуге тиіс. *П. Корин*
- Өнер туындысы өнерді түсінетін, және сұлулықтан ләззат алуға қабілетті адамдарды тудырады. *К. Маркс*
- Адамдардың мінез-құлқын, ішкі жан дүниесін, әрекетін көрсететін таза ырғақтың көрінісі деді, себебі би қимылдары туар кезде ырғақтық сурет әдетте оны туғызған сезім күйіне сәйкес келеді. *Аристотель*
- Ән- халық үні, оның шындығы, оның ойы мен сезімі. *Жамбыл*
- Музыканы сүю үшін ең алдымен оны тыңдай білу керек. *Д. Шостакович*
- Өнер шын мәнінде адамгершілікті дәріптесе ғана құрмет пен сүйіспеншілікке бөленеді. *Р. Роллан*
- Өнер дегеніміз – адамның бойындағы қабілеттің ең биік көрінісі. *Л.Н. Толстой*

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

4-тапсырма. Берілген сөзтізбекті дұрыс шешсең, Абайдың өнер туралы қанатты сөзі шығады.

1-сөз: Өнерлі адам.
2-сөз: Шартты рай тұлғасындағы етістік (2-ші жақ).
3-сөз: Туынды етістік.

Ө		**е**			**а**				**о**			**а**			**а**			**а**		**а**	

5-тапсырма. «Жазушының (суретшінің, өнер адамының) рухани бейнесі» немесе «Менің рухани бейнем» тақырыбына шағын зерттеу жүргізіп, ой қорытындысын жаз.

6-тапсырма. Тақырып бойынша өтілген материалдарды қайталап, сөзжұмбақты толтыр.

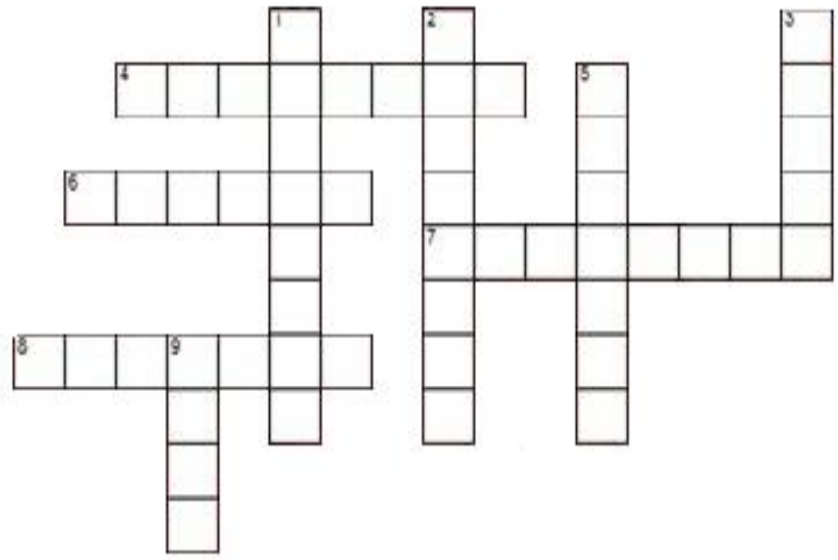

Көлденеңінен	Тігінен
4.Адамның өз қолымен, ақыл-ойымен жасағандары және жасап жатқан *мәдени* мұрасы. 6.Қымбат мүлік, асыл тастар, алтын-күміс бұйымдар, ақшалар сақталған жер. 7.Адам дүниетанымының кеңдігі, *рухани* байлығы, ізгі ниеттілігі, қайырымдылығы. 8. Дәстүрлі тұтыну және сәндік бұйымдарын әдетте *қолмен* жасайтын ұсақ өндіріс.	1.Объектіні *бейнелі* түрде көркем, образды суреттеу. 2. Кәсіби немесе әуесқойлық істі іскерлікпен *шебер* үйлестіріп, жүзеге асыру. 3. Адам бойындағы терең мақсатты, асыл арманды, үлгі-өнегені білдіретін ұғым. 5. *Даналардың* ұрпақтарға жеткізетін ұлағатты ой-пікірі. 9. Адамның дүниетанымын, ішкі сезімін көркем образдар арқылы бейнелеу.

33-34 сабақтар
ҚАНДАЙ ӘСЕМ ӘЛЕМ!

Адамға тән бір жақсы қасиет – өзін қоршаған
әлемнің әсемдік сырларына үңілу, содан рухани нәр алу...

Әл-Фараби

1-тапсырма. «Мен үшін жақсы өмір сүрудің мәні – ... » деген ойды толықтырып жаз.

2-тапсырма. Төменде берілген тәмсілді оқып, мазмұны бойынша салынған суретті мұқият қара. Бақыттың сыры туралы өз ой-тұжырымыңды жаз.

Бақыт сыры

Бір саудагердің «мен бақытсызбын» дей беретін ұлы бар екен. Саудагер бақыттың сыры неде екенін үйреніп келсін деп баласын бір данышпан кісіге жіберіпті. Жас жігіт данышпанның үйіне жеткенше шөл даламен 40 күн жүріп, соңында бір төбеге шыққан кезде алыстан зәулім сарай көріпті, данышпанның үйі сол үлкен сарай екен. Сарайға жеткеннен кейін данышпанмен кездескісі келетінін айтыпты. Қараса адам көп екен, жігіт кезеккке тұрып, өз кезегін күтіпті. Кезегі келіп, данышпанға жеткеннен кейін данышпаннан бақыттың сырын білгісі келетінін айтыпты. Данышпан оған қазір бақыттың сырын түсіндіретін уақыты жоқ екенін айтып, оған «сен қазір 2 сағаттай мына сарайды аралап шық, сосын келесің» депті. Кетерде қолына екі қасық беріп, ішіне май құйып беріпті. «Аралап жүрген кезде мына майды төгіп алма» депті.

Жас жігіт қолына қасықтарды ұстап, баспалдақпен түсіп, сарайдың ішін, сыртын аралап кетіпті. 2 сағаттан кейін данышпанға келіпті.

Данышпан: Қалай, сарайды аралап. шықтың ба?

Жігіт: Иә, жақсылап аралап шықтым, үлкен екен.

Данышпан: Үлкен бөлмедегі кілемдер әдемі екен бе? Суреттер қалай екен? Бағбанымның он жыл еңбектенген бақшасын, гүлдерді көрдің бе? Кітапханадағы кітаптарды қарадың ба?

Жігіт данышпанға оларды көрмегенін мойындапты, өйткені жүрген кезде қолында ұстаған қасықтағы майды төгіп алмау үшін үнемі соларды қарағанын айтыпты. Данышпан оған «Айналасын жақсы танымаған, білмеген адам, айналасындағы кереметтерді көре алмаған адам ешқашан бақыттың сырын түсіне алмайды» деп қолындағы қасықтарға қайтадан май құйып, «Бар, қайтадан аралап кел» депті. Жігіт бұл жолы асықпай, әр нәрсені мұқият қарап, аралап келіпті. Көргендерін данышпанға келіп баяндапты. Данышпан «Жақсы, ал қасықтағы май қайда?» деп сұрапты. Жігіт қолына қараса, қасықтардағы май төгіліп қалған екен.

Сол кезде данышпан былай депті: «Дүниенің барлық кереметтерін тамашалап, оларды шын мағынасында көріп, қолыңдағы майды ұмытпағанда ғана бақыттың сырын ұға аласың».

БІЛІМДІ БЕКІТУГЕ АРНАЛҒАН ТЕСТІЛЕУ

1-тест

Әрбір ұлт тек өзінің төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады.

А) Қазіргі уақытта басқаларға танылу міндетті емес деп санаймын.

Ә) Келісемін, әрбір ұлт тек өзінің төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады.

Б) Келіспеймін, басқаларға төл мәдениетсіз де танылуға болады.

2-тест

Жамбылдың «Ән- халық үні, оның шындығы, оның ойы мен сезімі» деген ойына пікірім:

А) Дұрыс айтады, ән-күй халықтың өмірімен тығыз байланысты, ән-халық өмірінің шежіресі іспеттес.

Ә) Меніңше, қазіргі көптеген әндер туралы осы пікірді айтуға болмайды.

Б) Ән арқылы өмір шындығын көрсету мүмкін емес.

3- тест

Шынайы көшбасшы қоғам игілігі үшін риясыз қызмет етеді. Сенің көзқарасың?

А) Өте дұрыс, шынайы көшбасшы қоғам игілігі үшін риясыз қызмет етеді.

Ә) Жоқ, шынайы көшбасшы ең алдымен өз мүддесін ойлайды.

Б) Мүмкін. Бірақ толықтай қосыла алмаймын.

4- тест

Елімізде өнердің, әдебиеттің адамдарды, халықтарды біріктіруші күші жөніндегімпікірім:

А) Жаһандану заманында өнер, әдебиет туралы сөз қозғау мүмкін емес.

Ә) Көпұлтты, көпконфессиялы елімізде өнер мен әдебиеттің ел бірлігін сақтап қалудағы маңызы зор.

Б) Әр ұлт өзінің төл мәдениеті мен әдебиетін дамытса жетіп жатыр.

5- тест

Халық өнерінің бай мұрасы келешек ұрпақ тағдыры үшін қаншалықты маңызды деп санайсың?

А) Ия, мұндай бай мұраны мұражайларда сақтау керек

Ә) Келешек ұрпақ үшін өнердің басқа түрлері жеткілікті болады.

Б) Әрине, ұлт ретінде сақталып қалу үшін келешек ұрпақ халық өнерін үйреніп, қорғауы тиіс.

ЖОБА КҮНДЕЛІГІ

«Табиғат-баға жетпес сый» жобасы бойынша атқарылған іс-шаралардың есебін жаз.

Нұркеева С., Алиев Б.Ш., Бақаш Е.

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ

Тетрадь для 6 класса общеобразовательной школы
(на казахском языке)

Суретшісі: Калачева А.О.